

УДК 2-35

DOI: 10.35332/2411-4677.2024.24.1

Володимир ГАЛУШКА*
Volodymyr HALUSHKA**

ORCID.org/0009-0003-7815-4798

ПОГЛЯДИ ПРЕПОДОБНОГО ПАІСІЯ ВЕЛИЧКОВСЬКОГО НА ЧЕРНЕЦТВО, ВИКЛАДЕНІ В ЙОГО ЛИСТАХ І ПОЛЕМІЧНИХ ТВОРАХ

THE VIEWS OF THE SAINT PAISIUS VELICHKOVSKY ON MONASTICITY ARE EXPLAINED IN HIS LETTERS AND POLEMIC WORKS

Актуальність. Чернецтво із самого його зародження посідає в Церкві дуже важливе місце, адже саме воно дало нам багато святих, які не лише вели аскетичний спосіб життя, а й були високоосвіченими людьми. Через божественний послух та цілковите смирення ченці досягали духовної досконалості, підкоряючи своє тіло духу. Зараз як ніколи Церква потребує відродження чернечої традиції відповідно до Священного Писання і творів Святих Отців, адже монашество — це пульс Церкви. Усі православні єпископи обираються з-поміж ченців, адже для того, щоб керувати Церквою, потрібен великий духовний досвід, євангельська розсудливість і божественна мудрість. Цього всього можна досягти в чернецтві, коли людина не захоплена мирськими справами, а все своє життя віддає на служіння Богові й ближнім.

Особлива потреба у справжньому чернецтві відчувається під час

Статтю присвячено поглядам преподобного Паїсія Величковського на чернецтво. У ній, зокрема, висвітлено традиції монашества, його основні засади та способи життя в чернечих обителях, що їх П. Величковський розкриває у своїх листах та полемічних творах. Прикметно, що старець дивиться на чернецтво через призму вчення святих отців-пустельників, які подвизалися, коли чернецтво лише набувало своїх перших рис. Саме через древні книги, які в часи П. Величковського були забуті, відродилось осмислення чернечого життя в аспекті його основних засад і способів спільного життя братії.

Ключові слова: чернецтво, засади монашества, Паїсій Величковський, монастир.

The article is devoted to the views of St. Paisius Velichkovsky on monasticism. In particular, it highlights the traditions of monasticism, its basic principles

* Магістр Київської православної богословської академії.

** Master's degree of the Kyiv Orthodox Theological Academy.

нинішніх трансформаційних процесів, що їх переживає українське суспільство й Церква: процеси духовного пробудження, розвиток Православної Церкви України, повернення пастви до церковної спадщини та давніх українських традицій, які були умисно витісненні т. зв. «російським москвославієм», що впродовж майже трьохсот років нав'язувалось українцям. Саме преподобний Паїсій Величковський може стати тим містком, спадщина якого сприятиме поверненню до істинних чернечих традицій, які пробудять у людях жагу духовного.

Таким чином, актуальність цієї статті зумовлена потребою в переосмисленні основних засад чернецтва, яке відповідає духу Церкви та святих отців.

Мета статті — дослідити погляди преподобного Паїсія Величковського на чернецтво та цим долучитись до формування засад богословського розуміння православного аскетизму.

Відповідно до поставленої мети визначено такі основні **завдання**:

- висвітлити погляди П. Величковського на чернецтво, викладені в його листах та полемічних творах;
- розкрити та висвітлити ключові принципи й засади монашого життя, відображені в писемній спадщині П. Величковського.

Об'єктом дослідження є писемна спадщина прп. Паїсія Величковського.

Предмет дослідження — богословські погляди на чернецтво в листах і полемічних творах П. Величковського.

and ways of life in monasteries, which the saint reveals in his letters and polemical works. The Monk Paisius Velichkovsky is one of the outstanding figures of the Orthodox Church of the second half of the eighteenth century. His life, teachings, the statutes of the monasteries he founded and led, his literary and translation activities, and his «school» of followers-preachers and practitioners of heartfelt prayer-gave a huge impetus to the renewal of monastic life in Ukraine, Russia, Romania, Moldova, and throughout the Orthodox world. Thanks to the life feat of Abba Paisius, the phenomenon of senility returned to monastic practice. The activities of St. Paisios were diverse. He was an ascetic ascetic, a teacher of piety, a wise leader of the Monastic community, and an elder. Setting an example of a truly ascetic life, he wisely led the monastic brotherhood he created and managed to raise a whole galaxy of ascetics who were worthy successors to his work. That is why his writings, letters, and epistles are very important sources for us in the context of studying monasticism and its basic principles. It is this saintly Ukrainian and his literary heritage that can speak to the modern monk, to the modern person who seeks the monastic feat. This article highlights the main views of Reverend Paisius Velychkovsky on monasticism. And the monk pays the most attention to obedience, which is based on humility, which is the basis of all virtues. It is through obedience that a monk reaches great heights in spiritual life. The article also reveals the main

Аналіз останніх досліджень. Серед основних робіт, присвячених спадщині прп. П. Величковського, варто виокремити праці А. Тахіаоса, прот. С. Четверикова С. Шумила, А. Брички, митр. Федора Бубнюка. Водночас в українській науці постать Паїсія Величковського досліджена недостатньо, що зумовлює необхідність проведення комплексних спеціалізованих досліджень з цієї проблематики.

Основний виклад.

Преподобний Паїсій Величковський — видатний відроджувач чернечої традиції, людина, яка створила унікальну чернечу спільноту, що розпочалася від нього самого на Афоні і згодом розрослася до понад 60 ченців, через що змушена була переїхати до Румунії, де розвивалася далі. Преподобний Паїсій відродив ту традиційну форму чернецтва, яка існувала від моменту його зародження в православній традиції. Свої погляди на чернецтво П. Величковський виклав у кількох листах та полемічних творах. Передусім дуже системно й глибоко про чернецтво він розповів у листі до свого друга дитинства з Полтави — ієрея Димитрія. Збереглося два таких листи. Також прп. Паїсій торкнувся питань чернецтва у листі до Агафона й монахині Марії Протасьєвої.

У листі до ієрея Димитрія прп. Паїсій Величковський окреслює форми чернецтва, які склалися в процесі формування чернечої традиції, а саме: анахоретство (життя малою спільнотою) і кіновія (життя великою чернечою спільнотою). Через призму життя святих отців-аскетів прп. Паїсій вважає анахоретство найвищою і найскладнішою формою аскези та подвигу на шляху єднання людини з Богом. Він фактично поділяє його на два види: 1) самотнє життя та 2) спільне життя невеликої спільноти. В одному з листів він говорить про висоту та складність першого способу аскези, адже це має бути ангельське життя, ангельська сила волі: «Самотнє пустельне життя потребує ангельської кріпості» [Первое послание отцу Димитрию, 2014, с. 395]. Життя з одним чи двома братами відповідає словам Христа з Євангелія від Матвія: «Де двоє чи троє зібрані в ім'я Моє, там Я серед них» (Мт. 18:20). Описуючи спільне життя малої спільноти, прп. Паїсій зауважує: «Життя з одним чи двома святі отці хвалять, називаючи його прехвальним ангельським перебуванням і царським

ways of life of monks, as well as which of them, according to the saint, is considered the best for spiritual growth. The letters of St. Paisius help us to understand the foundation of monastic life, namely, love for one's neighbor, which is key and absolutely necessary for anyone who wants to start a monastic life.

Key words: monk, elder, St. Paisius, theology, monastery.

шляхом», а також підтверджує це словами з Писання: «Як то добре і як то гарно, коли брати живуть у згоді!» (Пс. 132:1) [Первое послание отцу Димитрию, 2014, с. 395].

Друга форма чернечої аскези — кіновіальне життя у великій спільноті. Щодо нього преподобний говорить, що це також складний для монаха шлях, адже він повинен повністю себе присвятити, стати рабом для всіх, терпіти зневагу, скорботи й служити цілій спільноті. Однак найкращим способом чернецтва св. Паїсій вважає життя малої спільноти — близько 12 ченців, на зразок Христа й апостолів. На його думку, це найкращий спосіб подвигу, тому що це маленька родина, де духівник-старець, обраний братією, є справжнім духовним керівником, тому така спільнота — це найкраще середовище на шляху до спасіння.

Прп. Паїсій також говорить про те, які форми й практики мають застосовуватись у чернечій спільноті, аби вона досягала духовної досконалості. Найголовнішим для монаха є послух. Св. Паїсій зауважує, що це «найкоротша драбина до неба, що має лише одну сходинку — відсічення власної волі, ступаючи на яку, послушник швидко підіймається на Небо» [Первое послание отцу Димитрию, 2014, с. 405], і якщо людина стає на цей шлях, то вона легко досягає духовної досконалості. Далі прп. Паїсій говорить про те, що чернець має обрати собі духовного старця-наставника, тобто прийти в ту спільноту, яка буде сприяти його спасінню. Перевірити духівника потрібно на підставі Священного Писання, творів святих отців: якщо вчення та настанови духівника-старця збігаються з ними, чернець має прийняти його поради як Божу волю. Також прп. Паїсій говорить про те, що сам чернець має обов'язково читати твори святих отців, оскільки вони викликають у подвижникові ревність до духовних подвигів, духовної боротьби та духовного зростання, і це є однією з ключових вимог, які стоять перед ченцем на шляху до досконалості в спільноті.

На основі повчань св. Василя Великого прп. Паїсій описує ієрею Димитрію основні постулати чернецтва в спільному житті, яких дотримувалась його братія в монастирі Драгомирна. Першим таким установленням є те, щоб монах не мав нічого свого, навіть найменшої речі, щоб навіть на гадку не спадало мати щось своє. Всякий, хто хоче прийти в спільноту, повинен усе своє майно, до останньої речі, покласти перед ногами ігумена та братії і таким чином передати їх Господу, як і самого себе душею і тілом на святий послух до самої смерті [Первое послание отцу Димитрию, 2014, с. 413]. Щоб прийти в таку спільноту, потрібно мати полум'яну любов до Бога, а ґрунтом,

на якому виростає справжня любов, є смирення. Саме ця чеснота є основою всього християнського аскетизму, бо лише вона знищує дух егоцентризму. Проте смирення — це не позірне самоприниження; воно є баченням реальності — прийняття себе із тверезим усвідомленням своєї зіпсованості та відчуженості від Бога [Федір (Бубнюк), архієп., 2022, с. 26].

Друга вимога — всіляко змушувати себе не мати ні власної волі, ні роздумування, але ретельно зберігати благородний послух. На думку прп. Паїсія, це корінь і основа спільного життя. Монах таким чином «окормляється» і «пасється» вченням преподобних отців, які стають йому наставниками й керівниками до спасіння. Послухом називається щире служіння кожному братові і всій спільноті фізичною, інтелектуальною та духовною працею. Недаремно прп. Паїсій називає послух «коренем і основою всього чернецтва», «тричі блаженним», «божественним», «святим», «царицею чеснот», бо саме в міру утвердження у смиренні, що набувається через послух-служіння, чернець поступово позбувається «тілесних і душевних пристрастей», повертається до свого первозданного стану, і в ньому відкриваються благодатні дари Святого Духа [Федір (Бубнюк), архієп., 2022, с. 27].

Обравши такий спільножиттій спосіб аскези, монахи стараються носити «тягарі один одного» (Гал. 6:2), мати одну душу й тіло, надихати один одного на добрі справи, стараючись наче випередити один одного. «Таке спільне життя зв'язує усіх братів, що в ім'я Христове зібралися — навіть якщо б від різних народів і країн були, — такою любов'ю, що стають вони одним тілом... усі мають одну голову — Христа», — наголошує святий старець [Первое послание отцу Димитрию, 2014, с. 403].

Також варто сказати, що сам старець Паїсій говорив, що якщо він сам у собі має хоч найменшу надію на спасіння, то мусить спонукати себе до любові, докладаючи зусиль, щоб «не зраджувати любові до ближнього» [Второе послание Феодосию, 2014, с. 338]. Преподобний Паїсій Величковський не здійснював реконструкції чи реформи чернецтва, він його оживив, адже зумів власним життєвим подвигом відтворити шлях отців і показати цей шлях нам, християнам прийдешніх поколінь.

Висновки. У статті здійснено лаконічний огляд поглядів святого Паїсія Величковського на чернецтво та його основні засади; розкрито та висвітлено, який спосіб життя у чернецтві прп. Паїсій вважає найкращим для духовного вдосконалення та зростання.

1. Біблія: Книги Священного Писання Старого та Нового Завіту. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. 1407 с.
2. Второе послание Феодоси. *Преподобный Паисий Величковский. Житие и избранные творения*. Серпухов: Наследие Православного востока, 2014, С. 336–375.
3. Житие прп. Паисия Величковского, написанное схимонахом Митрофаном. *Преподобный Паисий Величковский. Житие и избранные творения*. Серпухов, Наследие Православного востока, 2014, С. 163–304.
4. Никодим (Кононов), архим. Старцы: отец Паисий Величковский и отец Макарий Оптинский и их литературно-аскетическая деятельность. Москва: Издание Афонского Русского Пантелеимонова монастыря, 1909. 400 с.
5. Первое послание отцу Димитрию. *Преподобный Паисий Величковский. Житие и избранные творения*. Серпухов: Наследие Православного востока, 2014. С. 388–417.
6. Федір (Бубнюк), архієп. Значення духовно-літературної спадщини преподобного Паїсія Величковського для українського богослів'я. *Збірник наукових праць «Григорій Сковорода і Паїсії Величковський: постаті на тлі епохи»*. Полтава: ПУЕТ, 2013. С. 9–19.
7. Федір (Бубнюк), архієп. Всеpravoslavna velich postati преподобного Паїсія Величковського. *Православ'я в Україні. До 300-річчя з Дня народження преподобного Паїсія Величковського та Григорія Савича Сковороди: Збірник статей*. Київ; Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня “Рута”», 2022. С. 116–132.
8. Федір (Бубнюк), архієп. Святий Паїсій Величковський і Рей Бредбері: на межі життя і реальності. *Український церковний вісник «Помісна Церква»*. №6(33), жовтень-грудень, 2022. С. 22–29.

1. Bibliia: Knyhy Sviashchenoho Pysannia Staroho ta Novoho Zavitu. Kyiv: Vydannia Kyivskoi Patriarkhii Ukrainskoi Pravoslavnoi Tserkvy Kyivskoho Patriarkhatu, 2004. 1407 s.
2. Vtoroe poslanie Feodosiyu. *Prepodobnyj Paisij Velichkovskij. Zhitie i izbrannye tvoreniya*. Serpuhov, Nasledie Pravoslavnogo vostoka, 2014. S. 336–375.
3. Zhitie prp. Paisiya Velichkovskogo, napisannoe shimonahom Mitrofanom. *Prepodobnyj Paisij Velichkovskij. Zhitie i izbrannye tvoreniya*. Serpuhov, Nasledie Pravoslavnogo vostoka, 2014. S. 163–304.
4. Nikodim (Kononov), arhim. Starcy: otec Paisij Velichkovskij i otec Makarij Optinskij i ih literaturno-asketicheskaya deyatel'nost. Moskva: Izdanie Afonskago Russkago Panteleimonova monastyrya, 1909. 400 s.
5. Pervoe poslanie otcu Dimitriyu. *Prepodobnyj Paisij Velichkovskij. Zhitie i izbrannye tvoreniya*. Serpuhov, Nasledie Pravoslavnogo vostoka, 2014. S. 388–417.
6. Fedir (Bubnyuk), arhbishop. Znachennya duhovno-literaturnoyi spadshini prepodobnogo Payisiya Velichkovskogo dlya ukrayinskogo bogosliv'ya. *Zbirnik naukovih prac «Grigoriy Skovoroda i Payisij Velichkovskij: postati na tli epohi»*. Poltava: PUET, 2013. S. 9–19.
7. Fedir (Bubnyuk), arhbishop. Vsepravoslavna velich postati prepodobnogo Payisiya Velichkovskogo. *Pravoslav'ya v Ukraini. Do 300-richchya z Dnya narodzhennya prepodobnogo Payisiya Velichkovskogo ta Grigoriya Savicha Skovorodi: Zbirnik statetej*. Kyiv; Kam'yane-Podilskij: TOV «Drukarnya “Ruta”», 2022. S. 116–132.
8. Fedir (Bubnyuk), arhbishop. Svyatij Payisij Velichkovskij i Rej Bredberi: na pomezhyv'yi realnosti. *Ukrayinskij cerkovnij visnik Pomisna Cerква*. № 6(33), zhovtengruden, 2022. S. 22–29.